

## Wybory do sejmiku województwa łódzkiego w 1998 i 2002. Region bez tożsamości...

### Wprowadzenie

Województwo łódzkie zostało utworzone jako jedno z 16 województw z dniem 1 stycznia 1999 roku, w wyniku reformy wprowadzającej nowy, trójstopniowy podział terytorialny państwa<sup>[2]</sup>. Początkowo, w projekcie rządowym z marca 1998 r., inicjującym proces legislacyjny, województwo to nosić miało nazwę „Ziemia Łódzka”<sup>[3]</sup>, z której zrezygnowano jednak autopoprawką zgłoszoną w kolejnym miesiącu<sup>[4]</sup>.

Ostatecznie, w granicach województwa łódzkiego znalazł się obszar 2 wcześniejszych województw w całości (województwo łódzkie oraz sieradzkie) oraz – w różnym stopniu – część obszaru kolejnych 7 województw (częstochowskie, kaliskie, konińskie, piotrkowskie, płockie, radomskie, skierniewickie).

---

[1] ORCID: 0000-0002-4062-1253.

[2] Ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. o wprowadzeniu zasadniczego trójstopniowego podziału terytorialnego państwa, Dz.U. 1998, nr 96, poz. 603.

[3] Art. 2, Rządowy projekt ustawy o wprowadzeniu zasadniczego trójstopniowego podziału terytorialnego państwa, Sejm RP, III kadencja, druk 230 z 13 marca 1998.

[4] Rezygnację z określenia „ziemia” wykorzystanego w nazwach 3 województw (Ziemia Łódzka, Ziemia Białostocka, Ziemia Lubelska) argumentowano jego „nieadekwatnością do tradycji niektórych obszarów”. Autopoprawka do rządowego projektu ustawy o wprowadzeniu zasadniczego trójstopniowego podziału terytorialnego państwa, Sejm RP, III kadencja, druk 230-A z 28 kwietnia 1998.

Na tle innych województw, w szczególności utworzonych w nawiązaniu do historycznie funkcjonujących struktur społecznych i politycznych (np. województwo małopolskie, pomorskie, wielkopolskie), województwo łódzkie wyróżniało się słabą integracją wewnętrzną. W praktyce, można je określić jako utworzone sztucznie, z pominięciem (czy nawet wbrew) funkcjonującym powiązaniom społecznym. Należy jednak zwrócić uwagę, że ostateczny kształt województwa łódzkiego został obciążony powyżej wskazaną cechą w stopniu wyraźnie mniejszym niż proponowany pierwotnie (w pierwotnie proponowanych granicach Ziemi Łódzkiej miał znaleźć się nawet Włocławek).

## System wyborczy stosowany w wyborach sejmiku województwa łódzkiego

System wyborczy stanowi jedną z podstawowych kategorii politologicznych, przy czym jest on definiowany na różne sposoby<sup>[5]</sup>. Na potrzeby analizy systemu wyborczego zastosowanego w wyborach sejmików województw, właściwym jest wykorzystanie pojęcia systemu wyborczego sensu stricto, definiowanego jako wzorce wedle których wyborcy wyrażają w głosowaniu swoją preferencję co do partii i/albo co do kandydata oraz metody transformacji wyników wyborczych na wyniki mandatowe<sup>[6]</sup>. Systemy wyborcze regulują ten proces przez określenie: struktury okręgów wyborczych, sposobów głosowania i formuły wyborczej<sup>[7]</sup>.

Wybory do sejmików województwa w latach 1998 oraz 2002 zostały przeprowadzone z wykorzystaniem różnych, choć zbliżonych systemów wyborczych określonych odpowiednio w ustawie z 16 lipca 1998 r.<sup>[8]</sup> oraz jej późniejszych

[5] M. Onasz, *Inżynieria wyborcza w Polsce od roku 1989*, Łódź 2017, s. 16-17.

[6] M. Klonowski, M. Onasz, *Wybrane zmiany w systemie wyborczym organów jednostek samorządu terytorialnego wynikające z ustawy o zmianie niektórych ustaw w celu zwiększenia udziału obywateli w procesie wybierania, funkcjonowania i kontrolowania niektórych organów publicznych – wstępna ocena*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2018, nr 2, s. 100.

[7] D. Nohlen, *Prawo wyborcze i system partyjny: o teorii systemów wyborczych*, Warszawa 2004, s. 53.

[8] Ustawa z dnia 16 lipca 1998 r. – Ordynacja wyborcza do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw, Dz.U. 1998, nr 95, poz. 602.

nowelizacjach z lat 2001-2002<sup>[9]</sup> oraz (w zakresie struktury okręgów wyborczych) w rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych z 21 sierpnia 1998 r.<sup>[10]</sup> i uchwale sejmiku województwa łódzkiego z 9 lipca 2002 r.<sup>[11]</sup>

## Struktura okręgów wyborczych

Struktura okręgów wyborczych (wraz z wynikającą z niej ogólna liczbą mandatów) jest jednym z elementów konstytuujących system wyborczy (w jego wąskim rozumieniu), który uległ istotnym zmianom między wyborami w roku 1998 i 2002. Struktury w tych wyborach zostały przedstawione w tabeli 7.1.

**Tabela 7.1. Struktura okręgów wyborczych w wyborach do sejmiku województwa łódzkiego w latach 1998-2002.**

| Wybory 1998  |                                                                                            |                 |
|--------------|--------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------|
| Numer okręgu | Granice okręgu                                                                             | Liczba mandatów |
| 1            | powiaty: sieradzki, wierszowski, wieluński, łaski, zduńskowolski, poddębicki, pajęczański. | 10              |
| 2            | powiaty: bełchatowski, radomszczański.                                                     | 5               |
| 3            | Piotrków Trybunalski, powiaty: piotrkowski, opoczyński.                                    | 5               |
| 4            | powiaty tomaszowski, pabianicki, łódzki wschodni.                                          | 7               |
| 5            | Łódź (północ).                                                                             | 8               |
| 6            | Łódź (południe).                                                                           | 8               |

- [9] Ustawa z dnia 11 kwietnia 2001 r. o zmianie ustaw: o samorządzie gminnym, o samorządzie powiatowym, o samorządzie województwa, o administracji rządowej w województwie oraz o zmianie niektórych innych ustaw, Dz.U. 2001, nr 45, poz. 497; ustawa z dnia 15 lutego 2002 r. o zmianie ustawy o samorządzie gminnym, ustawy o samorządzie powiatowym, ustawy o samorządzie województwa, ustawy – ordynacja wyborcza do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw oraz ustawy o referendum lokalnym, Dz.U. 2002, nr 23, poz. 220; ustawa z dnia 26 lipca 2002 r. o zmianie ustawy – ordynacja wyborcza do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw oraz o zmianie niektórych innych ustaw, Dz.U. 2002, nr 127, poz. 1089.
- [10] Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 21 sierpnia 1998 r. w sprawie podziału powiatów i województw na okręgi wyborcze oraz ustalenia liczby radnych wybieranych w każdym okręgu wyborczym, Dz.U. 1998, nr 109, poz. 688.
- [11] Uchwała Sejmiku Województwa Łódzkiego Nr XLV/525/2002 z dnia 9 lipca 2002 r. w sprawie podziału na okręgi wyborcze, Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 194, poz. 2752.

| Wybory 1998  |                                                                                                         |                 |
|--------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------|
| 7            | powiaty: kutnowski, łęczycki, zgierski.                                                                 | 7               |
| 8            | Skierniewice, powiaty: skierniewicki, łowicki, rawski.                                                  | 5               |
| Suma:        |                                                                                                         | 55              |
| Wybory 2002  |                                                                                                         |                 |
| Numer okręgu | Granice okręgu                                                                                          | Liczba mandatów |
| 1            | Łódź (północ-zachód).                                                                                   | 6               |
| 2            | Łódź (południe-wschód).                                                                                 | 5               |
| 3            | powiaty: kutnowski, łęczycki, łowicki, zgierski.                                                        | 6               |
| 4            | powiaty: łaski, pabianicki, pajęczański, poddębicki, sieradzki, wieluński, wieruszowski, zduńskowolski. | 8               |
| 5            | Piotrków Trybunalski, powiaty: bełchatowski, łódzki wschodni, piotrkowski, radomszczański.              | 6               |
| 6            | Skierniewice, powiaty: brzeziński, opoczyński, rawski, skierniewicki, tomaszowski.                      | 5               |
| suma:        |                                                                                                         | 36              |

Uwaga: Okręgi 5 i 6 z roku 1998 nie odpowiadają terytorialnie okręgom 1 i 2 w roku 2002.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 21 sierpnia 1998 r. w sprawie podziału powiatów i województw na okręgi wyborcze oraz ustalenia liczby radnych wybieranych w każdym okręgu wyborczym, Dz.U. 1998 nr 109 poz. 688; Uchwała Sejmiku Województwa Łódzkiego Nr XLV/525/2002 z dnia 9 lipca 2002 r. w sprawie podziału na okręgi wyborcze, Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 194, poz. 2752.

Zmniejszenie ogólnej liczby mandatów i różne struktury okręgów zastosowane w kolejnych wyborach niosły za sobą różne konsekwencje. Wielkość okręgów wyborczych, szczególnie przy niezmienionej formule wyborczej, określa poziom trudności uzyskania mandatu (względnie – określonej liczby mandatów w danym okręgu). W przypadku obu elekcji, w najmniejszych okręgach przeznaczono do rozdysponowania po 5 mandatów (co odpowiadało najniższej wartości dopuszczanej ustawowo). W okręgu 5-mandatowym wartość progu wyłączenia wynosi  $T_E = 16,67\%$  <sup>[12]</sup>. Wartość progu rzeczywistego (real threshold – szansa na uzyskanie przynajmniej 1 mandatu większa niż 50%)

[12] Threshld of exclusion – gwarancja zyskania przynajmniej 1 mandatu, niezależnie od rozkładu pozostałych głosów. Dla wszystkich obliczeń zastosowano zaokrąglenie do części setnych.

$T_R=12,50\%$  zaś progu włączenia (threshold of inclusion – wartość, poniżej której uzyskanie mandatu jest niemożliwe niezależnie od rozkładu pozostałych głosów) dla zastosowanej metody i przy założeniu 7 list wyborczych wynosi  $T_{I(7)}=9,09\%$  (przy założeniu 11 list  $T_{I(11)}=6,67\%$ )<sup>[13]</sup>. W najmniejszych okręgach rozdysponowano ponad  $\frac{1}{4}$  mandatów w obu elekcjach (odpowiednio 27,27% w roku 1998 oraz 27,78% w 2002). W największych okręgach wyborczych przeznaczono do rozdysponowania odpowiednio 10 mandatów w roku 1998 oraz 8 w roku 2002. W obu przypadkach było to znacznie poniżej maksymalnej dopuszczalnej wielkości (15 mandatów). Wartości progów dla okręgu 10-mandatowego wynoszą:  $T_E=9,09\%$ ;  $T_R=6,82\%$ ;  $T_{I(7)}=6,25\%$ ;  $T_{I(11)}=5,00\%$  zaś dla okręgu 8-mandatowego:  $T_E=11,11\%$ ;  $T_R=8,33\%$ ;  $T_{I(7)}=7,14\%$ ;  $T_{I(11)}=5,56\%$ . Średnia wielkość okręgu wyborczego wynosiła w roku 1998 6,875 ( $T_E=12,70\%$ ;  $T_R=9,52\%$ ;  $T_{I(7)}=7,77\%$ ;  $T_{I(11)}=5,93\%$ ) zaś w roku 2002 równo 6 [ $T_E=14,29\%$ ;  $T_R=10,71\%$ ;  $T_{I(7)}=8,33\%$ ;  $T_{I(11)}=6,25\%$ ]. We wszystkich przypadkach, wartości progów wyłączenia oraz rzeczywistego były wyższe niż wartość odpowiadająca wysokości progu ustawowego (choć ten dotyczył całego województwa, a nie pojedynczego okręgu). Warunki gry wyborczej trudno (w obu przypadkach) uznać za korzystne dla ugrupowań o niskim poparciu. Szczególnie w roku 2002, dominacja okręgów 5- i 6-mandatowych powinna być uznana za ograniczenie szans ugrupowań nie uzyskujących poparcia bliskiego dwucyfrowemu. Efekt ten był słabszy w roku 1998, dzięki dominacji okręgów 7- i 8-mandatowych.

## Sposób głosowania

Ten element systemu wyborczego był identyczny w obu elekcjach. Zastosowano listy otwarte – każdy z wyborców wskazywał zarówno listę, której udzielał poparcia, jak i konkretnego kandydata z danej listy, któremu przyznawał pierwszeństwo objęcia mandatu.

[13] Obliczenie wartości  $T_I$  wymaga założenia liczby rywalizujących list. 7 i 11 list odpowiadają liczbom komitetów, które zgłosiły listy kandydatów we wszystkich okręgach w wyborach odpowiednio w roku 1998 i 2002.

## Formuła wyborcza

Podobnie jak w przypadku sposobu głosowania, w obu elekcjach zastosowano tę samą formułę wyborczą: reprezentacji proporcjonalnej wykorzystującą metodę d'Hondta z progiem na poziomie całego województwa w wysokości 5% ważnie oddanych głosów (bez względu na formułę komitetu). Zastosowana metoda (szczególnie w połączeniu z małymi okręgami wyborczymi) jest korzystniejsza dla najsilniejszych ugrupowań w poszczególnych okręgach. W tabeli 7.2. Przedstawiono porównania wartości progów naturalnych dla okręgów średniej wielkości w wyborach 1998 i 2002 dla faktycznie zastosowanej metody i metod alternatywnych.

**Tabela 7.2. Wartość progów naturalnych w średniej wielkości okręgach wyborczych w wyborach sejmiku województwa łódzkiego w latach 1998 i 2002 dla faktycznie zastosowanej metody i metod alternatywnych.**

| Okręg 6,875-mandatowy (średnia wielkość w roku 1998) |                |        |            |             |
|------------------------------------------------------|----------------|--------|------------|-------------|
| Metoda                                               | próg naturalny |        |            |             |
|                                                      | $T_E$          | $T_R$  | $T_{I(7)}$ | $T_{I(11)}$ |
| Metoda d'Hondta (faktycznie zastosowana)             | 12,70%         | 9,52%  | 7,77%      | 5,93%       |
| Metoda Sainte-Laguë                                  | 12,70%         | 9,52%  | 5,33%      | 4,40%       |
| Metoda Hare'a-Niemeyera                              | 12,70%         | 9,52%  | 2,08%      | 1,32%       |
| Okręg 6-mandatowy (średnia wielkość w roku 2002)     |                |        |            |             |
| Metoda                                               | próg naturalny |        |            |             |
|                                                      | $T_E$          | $T_R$  | $T_{I(7)}$ | $T_{I(11)}$ |
| Metoda d'Hondta (faktycznie zastosowana)             | 14,29%         | 10,71% | 8,33%      | 6,25%       |
| Metoda Sainte-Laguë                                  | 14,29%         | 10,71% | 5,88%      | 4,76%       |
| Metoda Hare'a-Niemeyera                              | 14,29%         | 10,71% | 2,38%      | 1,52%       |

Źródło: opracowanie własne.

O ile wartości progu wyłączenia oraz (zależnego od niego) progu rzeczywistego pozostają niezmiennie, to zastosowanie alternatywnych metod wyborczych spowodowałoby wyraźne (a w przypadku metody Hare'a-Niemeyera – radykalne) obniżenie wartości progu włączenia, czyli uzyskania przynajmniej minimalnej szansy na mandat.

## Podmioty rywalizacji politycznej

Do rywalizacji o mandaty w sejmiku województwa łódzkiego w pierwszych wyborach stanęło 9 komitetów, co jest bliskie średniej wartości dla wszystkich województw (8,625 z najniższą wartością 6 i najwyższą 12). Po 4 latach liczba ta wzrosła dwukrotnie, do 18 (przy średniej w kraju 15,625), co stawiało wybory w województwie łódzkim w ścisłej czołówce pod względem liczby komitetów (jedynie w województwach mazowieckim i śląskim liczba komitetów była większa – 19). Zestawienie typów podmiotów (komitetów), które zgłosiły listy przedstawiono w tabeli 7.3.

**Tabela 7.3. Podmioty uczestniczące w elekcjach do sejmiku województwa łódzkiego w 1998 i 2002.**

| Charakter podmiotów                                     | Wybory 1998 | Wybory 2002 |
|---------------------------------------------------------|-------------|-------------|
| Podmioty uczestniczące w wyborach (ogółem)              | 9           | 18          |
| Komitety wyborcze partii politycznych (koalicji partii) | 6 (4)       | 10 (2)      |
| Komitety wyborcze organizacji                           | 2           | 0           |
| Komitety wyborcze wyborców                              | 1           | 8           |

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych PKW.

W obu elekcjach dominowały komitety partii politycznych (w tym koalicji partii). Również pod względem liczby zgłoszonych list, ich dominacja była bardzo wyraźna. W roku 1998 dwa spośród niepartyjnych komitetów zgłosiły listy wyłącznie w jednym okręgu wyborczym (co, w praktyce, uniemożliwiało skuteczną rywalizację z uwagi na 5% próg wyborczy w odniesieniu do całego województwa). Trzeci z komitetów niepartyjnych – zgłoszony przez Stowarzyszenie „Rodzina Polska” trudno traktować jako komitet regionalny czy lokalny – miał charakter ogólnopolski i zgłosił listy w wyborach do wszystkich sejmików. Pozostałe komitety odpowiadały ówczesnej strukturze systemu partyjnego, począwszy od Akcji Wyborczej Solidarność oraz Sojuszu Lewicy Demokratycznej (najsilniejszych podmiotów w systemie) przez współrządzającą w kraju Unię Wolności, Polskie Stronnictwo Ludowe (w koalicji z Unią Pracy i Krajową Partią Emerytów i Rencistów pod nazwą Przymierze Społeczne), Unię Polityki Realnej po Ruch Patriotyczny Ojczyzna (koalicja skupiona wokół Ruchu Odbudowy Polski).

Mimo wyraźnego wzrostu liczby komitetów w kolejnych wyborach, obraz przez nie tworzony był bardzo podobny. Trzy komitety miały charakter lokalny i zgłosiły listy wyłącznie w jednym okręgu (ponownie, bez realnych szans na udział w podziale mandatów). Czwarty z komitetów, który zgłosił listę wyłącznie w 1 okręgu nie miał charakteru lokalnego (KWW Antyklerykalna Polska związany z Antyklerykalną Partią Postępu „Racja”). Pozostałe Komitety miały charakter partyjny lub były ściśle powiązane z podmiotami polityki krajowej. W tym komitety ugrupowań parlamentarnych: KKW Sojusz Lewicy Demokratycznej – Unia Pracy, KW Samoobrona RP, KW Liga Polskich Rodzin, KW Polskie Stronnictwo Ludowe, KKW Platforma Obywatelska – Prawo i Sprawiedliwość; komitety skupione wokół (względnie słabych) ugrupowań: KWW Unia Samorządowa (zbudowany wokół Unii Wolności), KWW Inicjatywa Społeczna Wspólnota Samorządowa (skupiający część środowisk dawnego AWS), KW Konserwatywno-Liberalna Partia Unia Polityki Realnej, KWW Razem Polsce (skupiający środowiska prawicy wokół Ruchu Odbudowy Polski i Zjednoczenia Chrześcijańsko-Narodowego), KW Konfederacji Polski Niepodległej, KW Zieloni RP, KW Alternatywa Partia Pracy (środowiska KPN-Ojczyzna i części ZChN), KWW Konfederacja Ruch Obrony Bezrobotnych RP (KPN-Ojczyzna, Narodowe Odrodzenie Polski), KW KPEiR. Charakterystyczne dla wyborów w roku 2002 jest pojawienie się komitetów powiązanych z formacjami politycznymi, które utraciły znaczenie na poziomie ogólnopolskim lub zostało ono skrajnie ograniczone, próbujących nie eksponować wprost swojej afiliacji – przez zmianę nazwy, poszukiwanie szerszych formuł, powoływanie komitetów wyborczych wyborców w miejsce komitetów partyjnych.

Cechą wspólną dla obu elekcji jest praktyczny brak ugrupowań regionalnych. Nie można uznać za takowe ani komitetów lokalnych (startujących w jednym okręgu) ani tych, które próbowały budować taki wizerunek (nie odpowiadający rzeczywistości) jak Unia Samorządowa czy Konfederacja Ruch Obrony Bezrobotnych RP – należy je raczej traktować jako poszukiwanie szalup ratunkowych przez rozbite środowiska polityczne. Niewątpliwie, brak wytworzenia organizacji regionalnych ma związek z charakterem województwa łódzkiego – utworzonego bez oparcia na regionalnych powiązaniach społecznych czy gospodarczych, a nawet wbrew istniejącym powiązaniom tego rodzaju.

## Rezultaty wyborów i ich konsekwencje

Wybory do sejmiku województwa łódzkiego zarówno w roku 1998 jak i 2002 zakończyły się zwycięstwem (choć w różnym stopniu) Sojuszu Lewicy Demokratycznej (w roku 2002 w koalicji z Unią Pracy). Uzyskany wynik mandatowy nie pozwalał jednak na samodzielne rządzenie regionem. Szczegółowe wyniki (w % głosów oraz mandatowe) zostały przedstawione w tabelach 7.4 i 7.5.

**Tabela 7.4. Wyniki wyborów do sejmiku województwa łódzkiego w 1998 r. w podziale na okręgi wyborcze.**

| Okręg  | Wynik       | SLD   | AWS   | PS    | UW    | Inne  | Suma |
|--------|-------------|-------|-------|-------|-------|-------|------|
| 1      | głosy (%)   | 36,76 | 23,34 | 20,57 | 8,95  | 10,4  | 100  |
|        | mandaty     | 4     | 3     | 2     | 1     | -     | 10   |
| 2      | głosy (%)   | 38,53 | 31,38 | 12,69 | 8,17  | 9,24  | 100  |
|        | mandaty     | 3     | 2     | 0     | 0     | -     | 5    |
| 3      | głosy (%)   | 27,73 | 35,33 | 20,41 | 8,24  | 8,29  | 100  |
|        | mandaty     | 2     | 2     | 1     | 0     | -     | 5    |
| 4      | głosy (%)   | 27,62 | 33,1  | 21,23 | 8,95  | 9,1   | 100  |
|        | mandaty     | 2     | 3     | 2     | 0     | -     | 7    |
| 5      | głosy (%)   | 46,28 | 28,8  | 2,73  | 13,4  | 8,8   | 100  |
|        | mandaty     | 4     | 3     | 0     | 1     | -     | 8    |
| 6      | głosy (%)   | 47,75 | 29,43 | 2,78  | 11,71 | 8,32  | 100  |
|        | mandaty     | 4     | 3     | 0     | 1     | -     | 8    |
| 7      | głosy (%)   | 40,36 | 27,15 | 12,66 | 9,29  | 10,54 | 100  |
|        | mandaty     | 4     | 2     | 1     | 0     | -     | 7    |
| 8      | głosy (%)   | 24,42 | 21,08 | 37,76 | 5,23  | 11,5  | 100  |
|        | mandaty     | 1     | 1     | 3     | 0     | -     | 5    |
| całość | głosy (%)   | 37,25 | 28,47 | 15,20 | 9,59  | 9,49  | 100  |
|        | mandaty     | 24    | 19    | 9     | 3     | -     | 55   |
|        | mandaty (%) | 43,64 | 34,55 | 16,36 | 5,455 | -     | 100  |

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PKW.

**Tabela 7.5. Wyniki wyborów do sejmiku województwa łódzkiego w 2002 r. w podziale na okręgi wyborcze.**

| Okręg  | Wynik       | SLD-UP | SRP   | PSL   | LPR   | PO-PiS | Inne  | Suma |
|--------|-------------|--------|-------|-------|-------|--------|-------|------|
| 1      | głosy (%)   | 35,86  | 11,2  | 2,26  | 17,34 | 17,96  | 15,38 | 100  |
|        | mandaty     | 3      | 1     | 0     | 1     | 1      | -     | 6    |
| 2      | głosy (%)   | 31,51  | 12,51 | 2,59  | 16,97 | 17,79  | 18,63 | 100  |
|        | mandaty     | 2      | 1     | 0     | 1     | 1      | -     | 5    |
| 3      | głosy (%)   | 23,16  | 25,41 | 14,49 | 9,18  | 7,37   | 20,39 | 100  |
|        | mandaty     | 2      | 2     | 1     | 1     | 0      | -     | 6    |
| 4      | głosy (%)   | 23,23  | 23,36 | 18,62 | 12,29 | 7,36   | 15,14 | 100  |
|        | mandaty     | 2      | 3     | 2     | 1     | 0      | -     | 8    |
| 5      | głosy (%)   | 21,26  | 24,78 | 14,74 | 16,65 | 6,36   | 16,21 | 100  |
|        | mandaty     | 2      | 2     | 1     | 1     | 0      | -     | 6    |
| 6      | głosy (%)   | 16,79  | 22,87 | 27,48 | 13,41 | 6,25   | 13,20 | 100  |
|        | mandaty     | 1      | 1     | 2     | 1     | 0      | -     | 5    |
| całość | głosy (%)   | 23,91  | 21,51 | 15,31 | 13,87 | 9,15   | 16,25 | 100  |
|        | mandaty     | 12     | 10    | 6     | 6     | 2      | -     | 36   |
|        | mandaty (%) | 33,33  | 27,78 | 16,67 | 16,67 | 5,56   | -     | 100  |

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PKW.

Wynik SLD pozwolił na zwycięstwo w większości okręgów w roku (6 z 8) w roku 1998, jednak już nie w roku 2002, gdy (mimo najwyższego odsetka głosów w skali całego województwa) zwyciężyło jedynie w dwóch okręgach. Swoistą „twierdzą” lewicy była stolica województwa. W obu „łódzkich” okręgach SLD zbliżyło się w roku 1998 do poparcia połowy wyborców, a biorąc pod uwagę wyłącznie głosy oddane na ugrupowania, które przekroczyły próg wyborczy – uzyskało powyżej połowy głosów (50,75% oraz 52,08%). Jedynie przez bardzo niekorzystny układ poparcia pozostałych ugrupowań uzyskując równocześnie jedynie połowę mandatów (mimo stosowania metody d’Hondta,

zazwyczaj premiującej ugrupowania najsilniejsze w okręgach). Wystarczy zauważyć, że wynik mandatowy SLD w okręgu 6 (Łódź-Południe) pozostałby bez zmian nawet w sytuacji, gdyby do rozdysponowania dostępne było 6 (zamiast 8) mandatów. Bardzo wysokie poparcie (powyżej 40%) SLD uzyskało również w okręgu 7 (północna część województwa). Najsłabszy wynik SLD uzyskało w roku 1998 w okręgu 8 (wschodnia część województwa, granicząca z województwem mazowieckim), gdzie najlepsze wyniki zanotowali ludowcy (w ramach PS). Niewiele lepsze w okręgach 3 i 4 obejmujących (poza powiatem pabianickim) wschodnią część województwa, tradycyjnie bardziej przychylną prawicy. Tam też AWS uzyskał najwyższe wyniki w regionie. Wysoki wynik współrządzająca w kraju AWS uzyskała również w okręgu 2 – również kojarzonym tradycyjnie z prawicą (obszar okręgów 2, 3 i 4 odpowiada w znacznym stopniu obszarowi obecnego okręgu piotrkowskiego w wyborach do Sejmu, co potwierdza, że ta charakterystyka pozostaje trwała). UW najwyższe wyniki osiągnęła (podobnie jak SLD) w stolicy województwa.

Struktura poparcia ugrupowań politycznych w kolejnych wyborach była bliska tej z roku 1998. SLD (tym razem w koalicji z UP) utrzymało pozycję dominującą w dwóch okręgach zlokalizowanych w stolicy województwa, natomiast najniższe poparcie uzyskało we wschodniej części regionu (w której – ponownie – najwyższe poparcie uzyskiwało PSL). Nowe spośród liczących się ugrupowań – SRP – w stolicy regionu uzyskiwało poparcie pozwalające na skuteczną rywalizację o mandaty (w przeciwieństwie np. do PSL, tradycyjnie prawie nieobecnego w Łodzi), a zarazem znacznie wyższe w pozostałych okręgach (w trzech z nich wygrywając). Odpowiadało to ogólnokrajowemu wzrostowi znaczenia tego, populistycznego, ugrupowania, co miało swoje podłoże w złej sytuacji ekonomicznej. Wśród ugrupowań, które przejęły większość elektoratów AWS oraz UW, wyższe poparcie uzyskało LPR. Poparcie to było również bardziej wyrównane w skali całego województwa (wyraźnie słabszy wynik osiągnęło jedynie w północnej części regionu). Bardziej centrowa koalicja PO–PiS kierowała swój przekaz (w większej mierze) do elektoratu miejskiego i wielkomiejskiego, co znalazło odzwierciedlenie w uzyskanym poparciu: kumulowało się ono w okręgach na obszarze stolicy regionu, natomiast poza nim było zbyt niskie dla skutecznej rywalizacji o mandaty.

Analiza poparcia poszczególnych ugrupowań w okresie 1998-2002, szczególnie z perspektywy ponad 20 lat, wskazuje trwałość podziałów politycznych i przestrzennej dystrybucji elektoratów. Części regionu, które w tym okresie bardziej sprzyjały np. ugrupowaniom lewicowym (Łódź) czy konserwatywnej prawicy (wschód województwa) potwierdzały swą charakterystykę w kolejnych elekcjach – zarówno samorządowych, jak i przeprowadzanych dla wyboru władz państwowych.

Istotna, z punktu widzenia procesu wyborczego oraz jego efektu, jest również frekwencja w wyborach oraz jej zróżnicowanie między okręgami. Wartości te zostały przedstawione w tabeli 6.

**Tabela 7.6. Frekwencja w wyborach do sejmiku województwa łódzkiego w latach 1998-2002.**

|                | 1998      |            | 2002      |            |
|----------------|-----------|------------|-----------|------------|
|                | nr okręgu | frekwencja | nr okręgu | frekwencja |
| Łódź           | 5         | 38,86%     | 1         | 26,11%     |
|                | 6         | 36,00%     | 2         | 25,46%     |
| Reszta regionu | 1         | 49,34%     | 3         | 45,36%     |
|                | 2         | 48,98%     | 4         | 48,55%     |
|                | 3         | 47,14%     | 5         | 50,00%     |
|                | 4         | 44,77%     | 6         | 51,53%     |
|                | 7         | 43,22%     |           |            |
|                | 8         | 43,79%     |           |            |
| Całość:        |           | 43,54%     |           | 41,75%     |

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PKW.

Przedstawione dane wskazują na wyraźne różnice frekwencji w stolicy regionu i pozostałej jego części. Ponadto, różnica ta pogłębiła się znacznie w roku 2002. Ma to szczególne znaczenie również dla ostatecznego efektu systemu wyborczego. Liczba mandatów w poszczególnych okręgach była uzależniona od liczby mieszkańców. W okręgach na obszarze Łodzi przeznaczono do rozdysponowania w kolejnych elekcjach odpowiednio 29,09% oraz 30,56%, więc blisko  $\frac{1}{3}$ , wszystkich mandatów. W sytuacji tak dużych różnic w poziomie frekwencji, należy spodziewać się wyraźnych różnic w sile głosu między okręgami (liczba głosów przypadających na mandat). W roku 1998, na każdy

mandat przypadało (w skali całego regionu) średnio 16.148,33 głosu, przy czym wartości zaobserwowane dla okręgów w stolicy regionu wyniosły 15.149,63 oraz 14.873,13, co stanowiło odpowiednio 93,82% oraz 92,10% średniej<sup>[14]</sup>. W kolejnych wyborach dysproporcje te były bardziej wyraźne: przy średniej wartości dla całego regionu 23.985,50, liczba głosów przypadających na mandat w okręgach łódzkich wyniosła odpowiednio 14.695,17 oraz 15.075,60 (61,27% oraz 62,85% średniej). Każde to podać w wątpliwość zachowanie zasady równości (jej materialnego aspektu) w procesie wyborczym. Przedstawione zróżnicowanie frekwencji utrzymywało się w kolejnych wyborach, do roku 2014 włącznie. Dopiero w elekcji w roku 2018 frekwencja w okręgu łódzkim<sup>[15]</sup> nie odbiegała od reszty regionu (a nawet była drugą najwyższą spośród wszystkich okręgów).

W konsekwencji podziału mandatów w obu elekcjach, żadne z ugrupowań nie uzyskało samodzielnej większości. W roku 1998 utworzono koalicję SLD–PS (w praktyce SLD–PSL), z marszałkiem Waldemarem Matusiewiczem (SLD) wicemarszałkami Leszkiem Koniecznym (SLD) oraz Marianem Łabędzkiem (PSL) oraz członkami zarządu Stanisławem Ołasem i Krystyną Ozgą (oboje PSL). Wyniki kolejnych wyborów nie pozwoliły na odtworzenie wprost wcześniejszej koalicji (posiadałaby ona równo połowę mandatów). Utworzenie koalicji przez SLD–UP z innym ugrupowaniem i z pominięciem PSL było utrudnione z uwagi na trwającą koalicję między tymi ugrupowaniami na szczeblu parlamentarno-rządowym. W konsekwencji, koalicję poszerzono o SRP i powołano zarząd województwa w składzie: marszałek Mieczysław Teodorczyk (SLD), wicemarszałkowie Krystyna Ozga (PSL) i Zbigniew Łuczak (SRP), członkowie zarządu Leszek Konieczny (SLD) i Marek Ormański (SRP).

---

[14] Jeszcze niższą wartość współczynnika zaobserwowano dla okręgu 8 (wschód regionu): 14.725,80 mimo wyraźnie wyższej frekwencji niż w okręgach łódzkich. Wynikało to z podziału mandatów między okręgi z wykorzystaniem jednolitej normy przedstawicielstwa obliczonej przez podzielenie liczby mieszkańców województwa przez liczbę wybieranych radnych. Liczba mandatów obliczona z wykorzystaniem tej normy dla okręgu 8 wynosiła 4,53 a w związku z zaokrągleniem: 5. Art. 164, Dz.U. 1998 nr 95 poz. 602.

[15] Od wyborów w roku 2014 na obszarze stolicy regionu wyznaczano tylko jeden okręg wyborczy.

## Analiza modelu rywalizacji wyborczej

Każdy system wyborczy powoduje (w mniejszym lub większym stopniu) deformację wyniku wyborów (mandatowego) względem wyniku głosowania. Na potrzeby analizy wyborów sejmiku województwa łódzkiego, zbadano nadreprezentację (podreprezentację) poszczególnych ugrupowań. Wartości uzyskane przez poszczególne ugrupowania zostały przedstawione w tabeli 7.7.

**Tabela 7.7. Rozmiar nadreprezentacji poszczególnych ugrupowań w wyborach 1998 i 2002 w wyborach do sejmiku województwa łódzkiego.**

|        | 1998       |              |       |                  |
|--------|------------|--------------|-------|------------------|
|        | Głosy (P%) | Mandaty (M%) | (M-P) | Nadreprezentacja |
| SLD    | 37,25      | 43,64        | 6,38  | + 0,17           |
| AWS    | 28,47      | 34,55        | 6,08  | + 0,21           |
| PS     | 15,20      | 16,36        | 1,17  | + 0,08           |
| UW     | 9,59       | 5,45         | -4,14 | - 0,43           |
|        | 2002       |              |       |                  |
|        | Głosy (P%) | Mandaty (M%) | (M-P) | Nadreprezentacja |
| SLD-UP | 23,91      | 33,33        | 9,42  | + 0,39           |
| SRP    | 21,51      | 27,78        | 6,27  | + 0,29           |
| PSL    | 15,31      | 16,67        | 1,36  | + 0,09           |
| LPR    | 13,87      | 16,67        | 2,80  | + 0,20           |
| PO-PiS | 9,15       | 5,56         | -3,59 | - 0,39           |

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PKW.

Przedstawione dane wskazują na nadreprezentację większości ugrupowań względem ich wyniku mierzonego odsetkiem uzyskanych głosów. Wynika to z istotnego odsetka głosów oddanych na ugrupowania, które nie wzięły udziału w podziale mandatów (odpowiednio 9,49% oraz 16,25%). Najwyższą nadreprezentację w roku 1998 zaobserwowano w przypadku AWS, mimo że to ugrupowanie nie uzyskało najwyższej liczby głosów. Jedynym ugrupowaniem, które uzyskało mandaty, ale było niedoreprezentowane była UW. Wartości zaobserwowane w roku 2002 są wyższe niż 4 lata wcześniej. Najwyższą nadreprezentacją cieszyło się SLD-UP (ogólny zwycięzca głosowania), ale zwraca

uwagę również bardzo wysoki współczynnik dla SRP (oba wyższe od najwyższego 4 lata wcześniej). Jedynym ugrupowaniem, które uzyskało mandaty, ale było niedoreprezentowane było PO–PiS (w dużej mierze spadkobiercy UW). Na bardzo wysokie wartości w roku 2002, oprócz konstrukcji systemu wyborczego i zwiększenia liczby głosów o sile zerowej, wpływ miały wspomniane wcześniej różnice we frekwencji. Gdyby wyeliminować ten czynnik, najwyższą nadreprezentacją w roku 2002 cieszyłaby się SRP (+0,37), a dopiero w drugiej kolejności SLD–UP (+0,32)<sup>[16]</sup>.

Poziom rywalizacji w ramach systemu wyborczego można zanalizować za pomocą indeksu rywalizacyjności. Wartości współczynnika nie niższe niż 0,8 oznaczają wysoki poziom rywalizacyjności. Wartość R dla wyborów sejmiku województwa łódzkiego wyniosła 0,76 w roku 1998, po czym wzrosła do 0,9 w roku 2002. Oznacza to, że w pierwszych wyborach system zbliżył się do wysokiego poziomu rywalizacyjności, natomiast w kolejnych poziom ten był bardzo wysoki.

Jednym ze współczynników pozwalających na analizę stanu systemu partyjnego jest indeks Efektywnej Liczby Partii. Wartość ELP w regionalnych reprezentacjach w latach 1998 i 2002 wyniosła odpowiednio 2,95 oraz 4,05. Oznacza to, że system partyjny ukształtowany w wyniku kolejnych wyborów był bardziej zróżnicowany, a siły poszczególnych formacji bardziej wyrównane.

Do obliczenia „stanu posiadania” najsilniejszego ugrupowania (koncentracji systemu) zastosowano indeks agregacji. Wartość współczynnika AI w kolejnych wyborach wyniosła odpowiednio 10,91 oraz 6,66 i zauważyć należy, że wyraźnie obniżyła się siła głównego podmiotu na arenie reprezentacji w wyniku wyborów w 2002 r.

Dla zbadania zmienności poparcia poszczególnych partii (i ich kontynuatorów) zastosowano indeks Pedersena<sup>[17]</sup>.

[16] Komplet wartości współczynnika dla wyborów w roku 2002, bo wyeliminowaniu efektu frekwencyjnego byłby następujący: SLD–UP +0,32; SRP 0,37; PSL +0,23; LPR +0,17; PO–PiS -0,46. Wartości w roku 1998 wyniosłyby: SLD +0,16; AWS +0,21; PS +0,11; UW -0,44, byłyby zatem bliskie zaobserwowanym bez wyeliminowania efektu frekwencyjnego.

[17]  $PI = \frac{1}{2} \sum_{i=1}^N \Delta P_{i,t}$ , gdzie N oraz P są zgodne z wcześniejszymi oznaczeniami, zaś  $\Delta P_{i,t}$  oznacza zmianę poparcia ugrupowania i w wyborach t względem poprzednich wyborów (t-1).

Z uwagi na wysokie zróżnicowanie podmiotów między wyborami w roku 1998 a 2002, zostały one pogrupowane pod względem faktycznej (nie zawsze formalnej) kontynuacji. Grupy te i ich powiązania są, w pewnej mierze, umowne – wynika to ze specyfiki części komitetów. Przykładowo: KPEiR współtworzyła w roku 1998 Porozumienie Społeczne, w roku 2002 startując samodzielnie. Pozwala to na potraktowanie łącznie tej formacji i PSL. Ale już UP, współtworząca tę samą koalicję w roku 1998, w 2002 weszła w koalicję z SLD. Z uwagi na konstrukcję systemu wyborczego, nie jest możliwe jednoznaczne określenie poparcia samej UP w ramach koalicji. Komitety, które zgłosiły listy wyłącznie w jednym okręgu potraktowano jako odrębną grupę. Zestawienie grup zaprezentowano w tabeli 7.8.

**Tabela 7.8. Grupy utworzone na potrzeby analizy chwiejności wyborczej między elekcjami w 1998-2002 do sejmiku województwa łódzkiego.**

| Nr grupy                                         | Komitety 1998                                           | Komitety 2002                                                                                                             |
|--------------------------------------------------|---------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1                                                | AWS<br>UW<br>„Rodzina Polska”                           | LPR<br>Unia Samorządowa<br>Inicjatywa Społeczna Wspólnota Samorządowa<br>PO–PiS<br>Alternatywa Partia Pracy               |
| 2                                                | SLD                                                     | SLD–UP                                                                                                                    |
| 3                                                | PS: PSL–UP–KPEiR                                        | PSL<br>KPEiR<br>Samoobrona RP                                                                                             |
| 4                                                | RP Ojczyzna                                             | Razem Polsce<br>KPN<br>Konfederacja Ruch Obrony Bezrobotnych RP<br>Zieloni RP                                             |
| 5                                                | UPR                                                     | UPR                                                                                                                       |
| Komitety wystawiające listy w tylko 1 okręgu (6) | „Edukacja”<br>Forum Chrześcijańskie<br>x<br>x<br>x<br>x | x<br>x<br>Zwolennicy Ładu i Porządku<br>Antyklerykalna Polska<br>PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ<br>XXI WIEKU<br>„ALICJA WOJCIECHOWSKA” |

Źródło: Opracowanie własne.

Wartość PI obliczona dla wskazanych warunków wyniosła 26,23 co jest wynikiem bardzo wysokim. Oznacza to (w uproszczeniu), że więcej niż co czwarty wyborca zmienił swoje preferencje w odniesieniu do popieranych grup (typów) partii politycznych.

## Podsumowanie

Okres 1998-2002 należy interpretować jako początek budowy samorządności na poziomie regionalnym. Kształt władzy na tym poziomie oraz warunki rywalizacji były kształtowane przez szereg czynników, w tym instytucjonalne jak ustrój samorządu regionalnego oraz, w szczególnej mierze, system wyborczy czy strukturalne, jak wpływ polityki realizowanej na szczeblu krajowym, ale również funkcjonujące wcześniej struktury i powiązania na poziomie regionalnym – społeczne czy gospodarcze. Województwo łódzkie, będące podmiotem pozbawionym wcześniejszych, silnych struktur i powiązań wewnątrz regionu, stało się polem rywalizacji kształtowanym w głównej mierze przez czynniki ponadregionalne, w tym rywalizację polityczną na poziomie kraju. Nie pojawiły się istotne podmioty polityczne o profilu regionalnym (a nawet nie podejmowano rozbudowanych prób aby takie zbudować). Model rywalizacji odpowiadał warunkom kształtowanym ponad regionem, jednak już w tym okresie ujawniły się (czy też potwierdziły) specyficzne cechy regionu i jego poszczególnych części, jak choćby reguły geografii wyborczej na tym poziomie.